

1
2
3 **ה"ג ולא כהא לחמא** דהא קרא כתיב (שמות ט"ז) למען יראו את הלחם אשר האכלתי אותם וגו'. מאמר זה סדרו
4 חכמים ז"ל שיאמר כדי לפרסם ענין הלחם הזה, ושהוא לחם עוני שאכלו אבותינו במצרים, שמפני שקבעו לסדר
5 הגדה על הלחם כמו שדרשו לחם עוני שעונין עליו דברים לפיכך מתחיל בלחם וקורא קרואיו אל הלחם, כדי
6 שיהיה נראה שכל מה שיאמר אח"כ הוא על הלחם שהתחיל בו, ואם היה מתחיל מה נשתנה לא נראה שהוא אומר
7 דברים אלו על הלחם, וכשאמר הא לחמא וקורא את קרואיו אל הלחם ואח"כ מתחיל מה נשתנה אז נראה שהוא
8 עונה על הלחם הדברים האלו. ולפי שאין זה רק דברי בעל הבית שקורא את הכל אל הלחם כדי לספר עליו הגדה,
9 הוא בלשון שדרך לדבר אל בני ביתו בלשון ארמי:
10 **הא לחמא עניא וכו'.**

11 **יש לשאול למה** נקרא המצה לחם עוני והרי אפשר שהיא נאה כמצת שלמה ועל שם מה נקראת המצה לחם
12 עוני. וראיתי לקצת אשר רצו לפרש דברי הגדה הזאת דלכך נקרא עוני מפני שהיא נמוכה ואינה גבוה שהחמץ
13 כאשר נתחמץ הוא נעשה גבוה ומצה היא נמוכה כמו העני הזה לכך הוא לחם עוני. הטעם השני פת המצה היא
14 קשה להתעכל באצטומכא ולכך היא מאכל עני כדי שלא יתעכל המזון במעיו, וזהו שאומרים הא לחמא עניא
15 דאכלו אבהתנא בארעא דמצרים פי' כי במצרים היו מצרים מאכילים את ישראל מצה כדי שיתאחר באצטומכא
16 שלהם ולא יתעכל שדרך להאכיל המצה לעבדים העושין את העבודה, ע"כ דבריהם.

17 **והם דברים שיכחיש** הכתוב והאמת, כי לא נמצא בשום מקום לא בכתוב ולא במשנה ולא בתלמוד שהמצרים
18 היו מאכילים את ישראל מצה. ואדרבה בספרי אמרו בפרשת בהעלותך זכרנו את הדגה אשר נאכל במצרים חנם
19 וגו' יש בענין שהמצרים היו נותנים להם דגים חנם, והלא כתיב לכו עבדו ותבן לא ינתן לכם אם תבן לא היו
20 נותנים להם חנם דגים היו נותנים להם חנם אלא חנם מן המצות. ועוד שהכתוב אומר (דברים ט"ז) לא תאכל עליו
21 חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות לחם עוני כי בחפזון יצאת ממצרים, ואם לחם עוני נקרא על שם שמאכילין
22 אותו העני למה אמרה התורה תאכל עליו מצות לחם עוני שמאכילין אותו לעניים כי בחפזון יצאת, ולמה קרא
23 אותו בשם עוני דאין ענין עניות במקום עשירות הגאולה.

24 **אמנם פי' הדבר** כי המצה נקרא לחם עוני הפך מצה עשירה, שכאשר יש בה שמן ודבש נקראת עשירה כי הדבר
25 הזה מעשיר הלחם, וזה כי העני שאין לו אלא עצמו ואין לו ממון רק עצמו וגופו, והמצה גם כן כאשר אין בה רק
26 עצם העיסה שעצמות העיסה הוא המים והקמח וזהו עצמות עיסה ובזה הוי לחם עוני, ואם יש בו שאור או חמץ
27 טעם השאור והחמץ הוא נוסף על עצם העיסה, וזה הוא יותר עשיר מן מצה עשירה כי מצה עשירה בשביל שיש
28 בה משקה זה עשירות שלה, ואמנם עיסה שיש בה שאור או חמץ יצאה יותר מענין מצה שיש בגוף העיסה חמץ
29 ולכך המצה היא לחם עוני.

30 **ואולי יקשה לך** מה ענין העניות אל החירות והלא שני הפכים הם החירות והעניות. הלא דבר זה אין קשיא כי
31 העניות בעצמו הוראה על הגאולה שאין ענין הגאולה רק שיוצא ואין לו שום צירוף אל זולתו, לא כמו העבד
32 שאינו עומד בעצמו ויש לו צירוף אל זולתו הוא האדון, לכך הדבר שיש בו עשירות אינו עומד בעצמו רק יש לו
33 צירוף אל קנינו ואין בזה גאולה, אבל הדבר שיש בו עניות ואין לו קנין רק עומד בעצמו שייך בו גאולה, כי אילו
34 היה המצה שהיא לחם עוני מורה על בני אדם שהם בני חורין היה לך לשאול והלא אין העניות סימן חירות כלל,
35 אבל לחם עוני הזה הוא בא על עצם היציאה לחירות ועצם היציאה לחירות אינו כי אם בהסתלק ענין הצירוף
36 שלא יהיה נמצא הצטרפות כלל וכאשר אין כאן הצטרפות אז נמצאת גאולה, ולפיכך צוה לאכול לחם עוני שהוא
37 המצה בליל היציאה בעבור שאין במצה רק עצם הלחם ולא יצטרף בו דבר מן שאור והוא כמו עני, כדי שלא יהיה
38 נמצא כלל שום צירוף בלילה שבו הגאולה ואז יקנו הגאולה שהוא סלוק הצירוף, אבל מצה עשירה אינו יוצא בה
39 בעבור כי יש לזאת המצה צירוף והוא המשקה שנתן בה ואין כאן גאולה.

40 **ומזה תבין מה** שהיה גאולתם בחדש הראשון דוקא, וזה כי אין גאולה רק כאשר נבדל מזולתו והוא עומד בעצמו
41 ומזה תבא הגאולה, והחדש הראשון שאין בו התחברות זמן רק שהוא ראשון, כי החדש השני בעבור שהוא שני יש
42 כאן חבור זמן ואין זה ראוי אל הגאולה שיהיו עומדים בעצמם. כלל הדבר כל ענין הגאולה הסתלקות מזולתו
43 לעמוד בעצמו ולא יהיה להם צירוף וחבור אל זולתו, ודבר זה ראוי שיהיה בחדש ראשון כי הדבר שנתהוה מתיחס
44 אל הזמן שנעשה בו אותה הויה, ולפיכך הזמן שהוא ראשון ואין בו חבור וצירוף זמן מיוחד לגאולה, שהגאולה היא
45 שנבדל מזולתו ואין לו שום צירוף אל זולתו.

46 **ומזה תבין כי** הכתוב הוא כפשוטו שבעת ימים תאכל עליו מצות לחם עוני כי בחפזון יצאת ממצרים, פי'
47 שתאכל לחם עוני שהוא הלחם העומד בעצמו ואין לו הצטרפות אל זולתו ולמה תאכל זה הלחם כי בחפזון יצאת
48 ממצרים, וענין החפזון הוא מהירות ואין בו עכוב והמשך זמן, כי כשם שיצאו בחדש ראשון מפני שראוי חדש
49 הראשון אל הגאולה דוקא מטעם אשר התבאר, כי אין גאולה רק כאשר אין כאן צירוף וזהו חדש ראשון שהוא
50 ראשון ולא היה כאן חבור וצירוף חדשים, וכך ראוי שלא תהיה הגאולה בעכוב זמן רק בזמן הראשון מבלי המשכה
51 ועכוב ואין בו צירוף כלל, שכל ראשון הוא מתיחס אל הגאולה לא חבור זמן שזה אין שייך לגאולה שצריך אל
52 הגאולה הסתלקות הצירוף והחבור, ולפיכך הדבר הזה ברור כאשר תבין דברי חכמה:

53 **ועוד תדע** איך המצה שהיא לחם עוני שייך אל הגאולה, וזה כי העני שאין לו דבר וזה ענין פשיטות כאשר הוא
54 עומד בעצמו, ודבר זה עם שהוא חסרון נחשב בעולם הזה שהוא עולם ההרכבה ומעלתו בהרכבה, מכל מקום
55 הפשיטות מעלה הוא מצד עולם הפשוט ואין בו הרכבה, ובלילה הזה היו צריכים אל הגאולה ולא היתה הגאולה
56 מצד העולם הזה שהוא עולם המורכב רק מצד עולם העליון הפשוט. ולפיכך צוה לאכול מצה לחם עוני שהוא לחם
57 הפשוט שהרי אין בו דבר רק עצם פשוט, כי לשון מצה בא על דבר שהוא פשוט כמו שנקרא העור שהוא פשוט
58 דלא מליח ולא קמיח ולא עפיץ והוא עור פשוט בשם מצה, ומפני שבלילה הזה היו נגאלים במדריגה העליונה
59 למעלה מן עולם המורכב צוה שיהיה אכילתן מצה שהיא פשוטה. דמיון זה כהן גדול משמש בכל ימי השנה בבגדי

- 60 זהב וביום הכפורים בבגדי לבן לפני ולפנים, וזהו בשביל שהוא קונה מדריגה עליונה שהרי היה נכנס לפני ולפנים
 61 יש לו לסלק ממדריגות עולם הזה שמדריגתו אינו פשוט, ולכך יש לו לשמש בכל השנה בבגדי זהב בחוץ אבל
 62 כשנכנס לפני ולפנים יש לו לשמש בבגדי לבן לפי מעלת המדריגה שנכנס לשם, כי בגדי לבן הם פשוטים ולכך צוה
 63 בליל זה לאכול מצה שהוא לחם עוני פשוט מכל כי בליל זה נגאלו במדריגה עליונה וכל מדריגה העליונה יש בה
 64 פשיטות.
- 65 **וזהו פי' הכתוב** שבעת ימים תאכל עליו מצות לחם עוני כי בחפזון יצאת ממצרים כי מה שהיו יוצאים בחפזון
 66 בלי המשך זמן, מורה שיצאו במדריגה ובמעלה עליונה, והפעל שבא משם נעשה בלי זמן, לא כמו דברים הטבעיים
 67 שכל פעולתם בהמשך זמן אבל כאן היה גאולתם שלא בטבע ולכך היה בחפזון בלי זמן ולכך ראוי שיאכלו לחם
 68 עוני הוא לחם הפשוט מבלי הרכבה, ודבר זה נתבאר למעלה באריכות עיין שם. גם עיין לקמן אצל מצה זו ותמצא
 69 עוד דברים ברורים בענין זה.
- 70 **וראיה ברורה לזה** שלחם העוני מצד עצמו הוא החירות והגאולה כמו שנתבאר למעלה, שהרי קודם הגאולה
 71 בעודם במצרים אכלו בלילה הזה מצות כדכתיב (שמות י"ב) על מצות ומרורים יאכלוהו שמזה תלמוד ותדע כי לחם
 72 מצד עצמו הוא ראוי לחירות כמו שאמרנו, ורצה הקדוש ברוך הוא באותו הלילה שיהיו עושין דברים להיות
 73 נמשכין אחר החירות שעל ידו יזכו לגאולה.
- 74 **כי שלשה דברים** נאמרו בהבטחת אברהם כי גר יהיה זרעך ועבדים וענו אותם ארבע מאות שנה וגם את הגוי
 75 אשר יעבדו דן אנכי ואחרי כן יצאו ברכוש גדול הרי שלשה דברים, האחד שיהיו משעבדין את ישראל, השני
 76 הקדוש ברוך הוא הבטיח אותם לדון את מצרים, השלישי להיות ישראל יוצאים ממצרים, לכך עשו זכר במרור על
 77 השעבוד וימררו את חייהם, וכנגד וגם את הגוי אשר יעבדו דן אנכי וזהו מכות בכורות שהוא גמר מכות מצרים,
 78 ורמוזה המכה במלת דן אנכי הדל"ת מן דן רמז דם ראשית המכות הנו"ן מן דן הוא נגע והיא שקולה נגד כל
 79 המכות, ולזה עשו זכר בלילה הזה פסח שאכלו כי שחיטת הפסח ואכילתו בעצמו שיהרוג בכורי מצרים ויפסח על
 80 בתי ישראל, ובמדרש רבה פרשת בא (פ' ט"ו) ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל אתם שוחטים את הפסחים ואני
 81 שוחט את הבכורות כדלעיל, וההוצאה דכתיב ואחרי כן יצאו ברכוש גדול הרמז עליו המצה שהיו אוכלין בלילה
 82 שהמצה היא זכר לחירות. ולפיכך צוה לעשות אלו שלשה דברים בלילה הזה, כי אלו שלשה דברים תלויים זה בזה
 83 כי מצד שהיו משועבדים במצרים והיו בעבדות גדול ראוי שיהיו נגאלים, ומי ששעבד אותם ראוי לעונש וזהו פסח
 84 מצה ומרור שנאכלים כאחד, אמנם לקמן אצל פסח מצה ומרור יתבאר זה עוד בענין אחר. אמנם על כל פנים בליל
 85 היציאה אכלו מצה מפני שעל ידה יקנו החירות, והרמב"ן תירץ כי גלוי וידוע הוא לפני המקום שיהיו יוצאים
 86 בחפזון ולא יתחמץ העיסה לכך צוה קודם שיצאו על מצות מצה. אבל עיקר הפי' כי מצות מצה היא בעצמה זכר
 87 לחירות. ולפיכך אכלו מצה בלילה קודם שיצאו והקדוש ברוך הוא הוציאם בחפזון שלא יכלו להתמהמה מן הטעם
 88 אשר נתבאר והיא חכמה נפלאה. ועוד יתבאר לך דבר זה במאמר מצה זו וכן ראוי להיות עושה כל ענין המצה
 89 כדרך הענין:
- 90 **ואמרו ז"ל** בפרק ערבי פסחים (פסחים קט"ז ע"א) לחם עוני שעונין עליו דברים הרבה. דבר אחר לחם עוני מה דרכו
 91 של עני בפרוסה אף כאן בפרוסה. פי' אף על גב שפשט הכתוב שתקרא מצה לחם עוני שהיא משוללת מכל שאור
 92 ואין לה דבר רק עומדת בעצמה, הוקשה להם למה צריך למיכתב לחם עוני פשיטא ידעינן שכל מצה שאין בה
 93 שאור שהיא עניה ולמה הוצרך למיכתב לחם עוני, אלא לכך כתיב לחם עוני לומר שעונין עליו דברים הרבה, פי'
 94 שהמצה מתפרסת על ידה יציאת מצרים. ואל תקשה הרי גם על הפסח והמרור עונין עליו דברים שהרי אומר פסח
 95 שאנו אוכלין מרור זה וכו', אין זה קשיא כי יציאת מצרים וכל ההגדה יספר על הלחם לפי שהלחם מגיד לך יציאת
 96 מצרים, לא הפסח שאינו יציאה רק שפסח הקדוש ברוך הוא על בתי בני ישראל והמרור וימררו את חייהם
 97 בעבודה קשה, אבל המצה היא היציאה כדכתיב שבעת ימים תאכל מצות כי בחפזון יצאת ממצרים וכו', ונמצא כי
 98 המצה היא עיקר כי הכל תלוי ביציאה שהרי מה שפסח על בתי בני ישראל נמשך אל היציאה, וכן וימררו את
 99 חייהם אין זה עיקר אבל העיקר היא היציאה שממנה נמשך הכל לכך ראוי לספר הגדה על המצה לכך תקרא המצה
 100 לחם עוני שעונין עליו דברים.
- 101 **ומפני שלפי מדרש הזה** קשה דהוי למכתב לחם עניה מה לחם עוני לכך דרשו גם כן מה דרכו של עני וכו'.
 102 ובמדרש הזה נמי לא סגי דאם כן לכתוב לחם עני מה עוני אלא תרווייהו שמעינן מיניה. וטעם דבר זה להיות נוהג
 103 כמו העני מה דרכו של עני בפרוסה, שמצות התורה לעשות ללחם הזה שהוא לחם עני דברים השייכים לעניים
 104 דהיינו שיהיה בפרוסה, כמו הלחם הזה שצותה התורה לאכול שהוא לחם עני לפי שהוא ראוי לחירות וכך יהיה
 105 נמשך אחריו כל ענין העני. שכבר התבאר שהגאולה היא מצד העניות כמו שנתבאר למעלה באריכות, לפיכך גם כן
 106 דרשו מה דרכו של עני הוא מסיק ואשתו אופה כל זה נמשך לענין אחד. ועוד אמרו לחם עני פרט לאשישא
 107 וגלוסקא וכו' שאין זה לחם עני, שראוי ללחם הזה דברים אשר הם מופשטים מן העושר:
- 108 **והרמב"ן בפרשת ראה אנכי פירש** כי המצה היא זכר לשני דברים האחד שהיו במצרים בלחם צר ומים לחץ,
 109 והשני שיצאו ישראל ממצרים בחפזון, וכן אמרו הא לחמא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים כלומר שאכלו שם
 110 לחם צר מים לחץ ופירושו נוטה לפירוש אשר נזכר למעלה. ודע שאין הדברים נראין כלל כי אין המצה רק זכר
 111 לחירות ואין בה רק חירות, ומה שאמרנו בהגדה די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים הוא מאמר בעל הבית שאינו
 112 מדקדק בדבריו עם בני ביתו, ואין דבר ידוע יותר להמון רק שהיו ישראל במצרים ולכך אמר די אכלו אבהתנא
 113 בארעא דמצרים אע"ג שהיה ראוי לומר די אכלו אבהתנא בצאתם ממצרים, אלא שאינו מדקדק עתה לומר למה
 114 אכלו אותו לכך אמר בסתם שאכלו אותו במצרים כלומר כשהיו אבותינו עדיין בארץ היו אוכלין לחם עוני הזה,
 115 וכן הוא האמת דכשאכלו הלחם הזה עדיין היו בארץ שלא היו יוצאים חוץ לארץ מצרים מיד עד שתהיה סעודה
 116 ראשונה חוץ לארץ מצרים לגמרי, שהרי אותו היום לא באו למדבר עד ויסעו מסכות ויחנו באיתם בקצה המדבר
 117 וקודם זה הכל נחשב בשם מצרים לכך זכר המקום היותר מפורסם ויותר ידוע אל ההמון, אבל אין ענין המצה זכר
 118 רק לחירות ועוד יתבאר במקומו:

1. סדר הגדה של פסח**מגיד**

(אומרים ההגדה מ"הא לחמא עניא" עד "גאל ישראל").

הריני מוכן ומזומן לקיים המצוה **לספור ביציאת מצרים**, לשם יחוד קודש ארץ הריף הוא ושכינתיה על ידי שהוא טמיר ונעלם בשם כל ישראל: ויהי נועם אדני אלהינו עלינו ומעשה ידינו כוננה עלינו ומעשה ידינו כוננהו:

הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים. כל דכפין ייתי ויכול. כל דצריך ייתי ויפסח. השתא קא, לשנה הבאה בארעא דישראל. השתא עבדי, לשנה הבאה בני חורין:

- מה נשתנה...
- עבדים היינו לפרעה במצרים...

2. שמות פרק יב

(א) ויאמר יהוה אל משה ואל אהרן בארץ מצרים לאמר: (ח) ואכלו את הבשר בלילה הזה עלי אש ומצות על מרים יאכלהו: (יא) וקחה תאכלו אתו מתניכם חגרים נעליכם ברגליכם ומקלכם בידכם ואכלתם אתו בחפזון פסח הוא ליהוה: (יג) והיה הדם לכם לאת על הבתים אשר אתם שם וראיתי את הדם ופסחתי עלכם ולא יהיה בקם נגף למשחית בהכתי בארץ מצרים: (יד) והיה היום הזה לכם לזכרון וסגלתם אתו חג ליהוה לדורותיכם חקת עולם תחגגו:

3. שמות פרק יב

(לג) ותחזק מצרים על העם למהר לשלחם מן הארץ כי אמרו פלנו מתים: (לד) וישא העם את בצקו טרם יחמץ משאתם צרת בשמלתם על שכמם: (לט) ויאפו את הבצק אשר הוציאו ממצרים עגת מצות כי לא חמץ כי גרשו ממצרים ולא יכלו להתממה וגם צדה לא עשו להם:

4. שמות פרק יג

(ג) ויאמר משה אל העם זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים מבית עבדים כי בחזק יד הוציא יהוה אתכם מזה ולא יאכל חמץ:

5. דברים פרק טז

(א) שמו את חדש האביב ועשית פסח ליהוה אלהיך כי בחדש האביב הוציאך יהוה אלהיך ממצרים לילה: (ב) וזבחת פסח ליהוה אלהיך צאן ובקר במקום אשר יבחר יהוה לשכן שמו שם: (ג) לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות לחם עני כי בחפזון יצאת מארץ מצרים למען תזכר את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך: (ד) ולא יראה לך שאר בכל גבלך שבעת ימים ולא ילין מן הבשר אשר תזבח בערב ביום הראשון לבקר:

6. שבת דף עט/א

הא שמע דאמר רבי חייא בר אמי משמיה דעולא שלשה עורות הן מצה וחגיפה ודיפתרא מצה כמשמעו דלא מליח ודלא קמיה ודלא עפיין.

7. רש"י

מצה כמשמעו- שאין לה שום תיקון: קמיח- משהין אותו בקמח ומים: עפיץ- מתקנין אותו בשחיקת עפצים, כמו שעושין כאן בשחיקת קליפת ארז, שקורין טנ"א:

8. שו"ע אורח חיים סימן תסב

(א) מי פירות בלא מים אין מחמיצין כלל ומותר לאכול בפסח מצה שנילושה כמי פירות אפילו שהתה כל היום אבל אין יוצא בה ידי חובתו מפני שהיא מצה עשירה וקרא כתיב לחם עוני.

9. משנה ברורה סימן תעה

(מד) אלא בלילה הראשון - דכתיב בערב תאכלו מצות אבל שאר כל הלילות וכל הימים אינו מוזהר אלא שלא לאכול חמץ ואף דמחוייב לאכול פת ביו"ט כדמוכח בסו"ט קפ"ח (מב) יכול לצאת במצה עשירה דהיינו שנילושה במי פירות אבל לחם עוני אינו מחוייב מן התורה כ"א בלילה הראשון ומשום ספיקא דיומא חייב לדין אף בלילה שניה:

10. רמב"ם יד החזקה - הלכות חמץ ומצה פרק י

(ד) אין אדם יוצא ידי חובת אכילת מצה אלא אם כן אכלה מאחד מחמשת המינין שנאמר (דברים ט"ז) לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות דברים הבאים לידי חימוץ אם אכלן מצה יצא בהן ידי חובתו אבל שאר דברים כגון אורז ודוחן וקטניות אין יוצא בהן ידי מצה לפי שאין בהן חימוץ.

11. בראשית יח

וַיִּמְהַר אַבְרָהָם הָאֱהֱלָה אֶל שְׂרָה וַיֹּאמֶר מַה לִּי שְׁלֹשׁ סָאִים קָמַח לֹשִׁי וְעֵשִׂי עֲגוֹת: (ז) וְאֶל הַבָּקָר לָעֲבָדָה וַיִּקַּח בֶּן בָּקָר רֶךָ וְטוֹב וַיִּתֵּן אֶל הַנֶּעֱרָר וַיִּמְהַר לַעֲשׂוֹת אֹתוֹ.

12. מדרש לקח טוב "פסיקתא זוטרתא", שמות י"ב, יז

ושמרתם את המצות, שיהו מזורזין בעשייתן, מיכן אמרו שלש נשים עסקות בבצק אחת לשה, ואחת מקטפת, ואחת אופה, וכל הזרזי הרי זה משובח. ר' יאשי' אומר אל תקרי את המצות אלא את המצוות, שאם באת מצוה לידך עשה אותה בזריות עד שלא תחמיץ. היינו דתנן בן תימא אומר הוי עז כנמר, וקל כנשר, וריץ כצבי וגיבור כארי לעשות רצון אביך שבשמים.

13. וכן בספר מסילת ישרים - פרק ז

בבאור חלקי הזריוות:

חלקי הזריוות שנים, אחד קדם התחלת המעשה, ואחד אחרי כן. קדם התחלת המעשה הוא, שלא יחמיץ האדם את המצוה, אלא בהגיע זמנה, או בהזדמנה לפניו, או בעלותה במחשבתו, ימחר יחיש מעשהו לאחז בה ולעשות אותה ולא יעית זמן לזמן שיתרבה בינתים, כי אין סכנה כספנתו, אשר הנה כל רגע שמתחדש יוכל להתחדש איזה עובד למעשה הטוב. ...

על כן הזהירו זכרונם לברכה (מכילתא שמות יב, ז), "ושמרתם את המצוות" - "מצוה הבאה לידי אל תחמיצנה". ואמרו (נויר כג ב), "לעולם יקדים אדם לדבר מצוה שלפי שהקדימה בכירה לצעירה, זכתה וקדמה ארבעה דורות ביישראל למלכות". ואמרו (פסחים ד), "זריוותין מקדימין למצוות". וכן אמרו, (ברכות דף ו), "לעולם ירוץ אדם לדבר מצוה, ואפלו בשבת". ובמדרש אמרו, (בראשית רבה פי מח), "הוא ינהגנו על מות", בזריוות, כאילו עולמתא, כמא דאת אמר, "בתוך עלמות תופפות" (תהלים סח, כו). כי הזריוות היא מדת שלמות גדול אשר טבעו של האדם מונעה ממנו עתה, ומי שמתגבר ותופש בה כל מה שיוכל, הנה לעתיד לבוא יזכה לה באמת, אשר הבורא יתברך יתנה לו בשכרו חלף מה שמתפדל אחריה בזמן עבודתו:

14. מסילת ישרים - פרק ט

בבאור מפסדי הזריוות וההרחקה מהם:

הנה מפסדי הזריוות הם הם מגדילי העצלה, והגדול שבכלם הוא בקשת המנוחה הגופנית, ושנאת הטרח ואהבת העדונית בתשלום כל תנאיהם, כי הנה אדם פנה ודאי שתכבד עליו העבודה לפני בוראו כבד גדול, כי מי שירצה לאכל אכילותיו בכל הישוב והמנוחה ולישו שנתו בלי טורד, וימאן ללכת אם לא לאטו, וכיוצא בדברים כאלה, הנה יקשה עליו להשכים לבתי פנסיות בבקר, או לקצר בסעודתו מפני תפלת המנוחה בין הערבים, או לצאת לדבר מצוה אם לא יהיה העת ברור, כל שכן למחר עצמו לדבר מצוה או לתלמוד תורה, ומי שמרגיל עצמו למנוחה האלה, איננו אדון בעצמו לעשות הפך זה כשירצה, כי כבר נאסר רצונו במאסר ההרגל המעשה טבע שני.

ואמנם צריך שיבדע האדם כי לא למנוחה הוא בעולם הזה, אלא לעמל וטרח, ולא ינהג בעצמו אלא מנהג הפועלים העושים מלאכה אצל משפיריהם, וכענין מה שהיה אומר (עירובין סח), "אגירי דיומא אגו", וכך דן יוצאי הצבא במערכותיהם, אשר אכילתם בחפזון, ושנתם עראי, ועומדים תמיד מוכנים לעת קרב, ועל זה נאמר (איוב ה, ז), "כי אדם לעמל יולד", וכשירגיל עצמו על זה הדרך ימצא העבודה קלה עליו ודאי, כיון שלא יחסר בעצמו ההזמנה וההכנה אליה, ועל זה הדרך אמרו זכרונם לברכה (אבות פד), "כף היא דרקה של תורה - פת במלח תאכל ומים במשורה תשתה ועל הארץ תישן", שהוא כלל ההרחקה בתכלית מן המנוחות והעדונית:

עוד ממפסדי הזריוות היא רב הפחד וגדל המורא מן הזמן ותולדותיו, כי פעם יירא מהקר או מהחם ופעם מהפגעים ופעם מן החלאים ופעם מן הרוח וכו' כל פיוצא בזה.

15. שמונה קבצים. קובץ ה'

קו. קדושת הפסח מרשימה את עומק הטבעיות של האמונה האלהית מראשיתה, וכל סעיפיה, שהם כל התורה כולה, וכי כל הניגוד והכבוד שכל העולם פוגע בה, איננו כי-אם מפני השאור שבעיסה הראשונה, חטא האדם בכללו. והעולם הולך ושואף לתיקון מוחלט, שאז יוכר מהי הטבעיות המוחלטה של האדם, יוכר העושר שבעוני, יוכר איך כל רשמי החוץ אינם אלא מדלדלים את התוכן הפנימי. והשארתי בקרבך עם עני ודל וחסו בשם ד'. וכשהעושר שבעוני מושרש הוא יפה, אז אין כל עושר מזיקו, כי-אם מוסיף הוא עליו את עושר העוני, את העשירות הפנימית העצמית, שאל זה עורג כל העולם באמת לאמתו, אלא שאיננו מכיר עוד את עצמו, וחושב הוא שישקיט את צמאוננו בעושר, ברכוש קנוי והוא לוחם ומתמלא איבה קנאה וזעם, יראה ופחד חיצוני, המרשש את החיים ומאבד את טוב העולם. וכל-זה בא מפני שאין בו כח להכיר את פנימיותו ואת עצמת רצונו בעומק פשטות עושר טבעיותו, שהיא עושר העוני, הכולל בקרבנו את כל מיני העשירות שבעולם.

הטבעיות הפשוטה של ההשתאבות האלהית, הכוללת את כל ההרגשה, את כל החיים, את כל המפעל ואת כל השכלול, המזרז את הכל להגדיל מעשים, ולשכלל עולם בגשמיותו ורוחניותו, מתוך דחיפה פנימית של שלום והשקט, המכוונת סדר חיים אישיים וקבוציים. מראש מקדם בזוהר של שכל ושל מטרה מהוגנה וקבועה, המקדשת את החיים מראשית יצירתם, המרבה נשמות פועלות בשביל הגודל המוכר ומסוים, שאין בו שום סמיות עינים כי-אם בהירות ועצמה, ברירות וצלילות הדעת, תגבורת כח של תיקון עולם ותיקון עולמים, הכברת טוב והוספת פאר ועונג מרגע לרגע, פתיחת מעינות מלאות חיים והוד אהבה מלאה, רעננה וקדושה, ומילוי מפעל, מעשה ועבודה, מתוך שמחה, עדינות, תפארת וזיו משוכלל ומתעלה. יום ליום יביע אומר ולילה ללילה יחיה דעת.

קז. בעליות הרוח הדבר יותר ניכר מבכל התעלות, שהיניקה הלשדית הולכת תמיד מהיסוד היותר פשוט, ועם כל ההרחקות המופלגות שמתרחק הרוח על ידי הסעיפים הרבים של המון החידושים, צריך שידע, שהאמת המחיה, המעמדת את האדם על רגליו, תהיה משפעת עליו את שפעה רק באופן שתמיד יהיה קרוב אל המעין הראשון. וההתחלות הפשוטות, המוטבעות בשכל וברגש היותר ישר ויותר פשוט, יהיו תמיד מחוזרים אצלו, כבינת לבבו, בצירורו ורעיונו. וכל מה שיגביה מעופו יותר, וכל מה שיהיה המקור החידושי יותר מפכה פלגים יבלי מים חדשים, מיום ליום ומשעה לשעה, כה תרבה אחיותו המקורית ביסודי הפשטיות הראשונה, שהיא הבסיס היסודי לכל מעוף עליון, והקטנות והגדלות מחברות ביחד.

בפסח באים אנו לגודל זה. אנו רואים את עצמנו ביותר ברור כאילו אז יצאנו ממצרים, כאילו אז הנו מחדש נולדים, כאילו בפעם הראשונה הנו שואלים את משה רבינו, על אמרו "אלהי אבותיכם נראה אלי", "מה שמו?", והוא משיב לנו את התשובה המקורית, שלעד ולעולמי עולמים לא תתם ולא תסוף מלחשוף לנו את אוצרות גניזותיה, סתריה וגילוייה, עמקי שירותיה והרחבת פשטותה; "אהיה אשר אהיה". "ד' אלהי אבותיכם, אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב שלחני אליכם, זה שמי לעולם וזה זכרי לדור ודור".

16. מתוך זוהר חלק ב דף קפג/ב, תצוה ע"ב

- א. מאי טעמא, בגין יקרא דההוא נהמא דאתקרי מצה, השתא דזכו ישראל לנהמא עלאה יתיר, לא יאות הוה לאתבטלא חמין ולא אתחזי כלל? ואמאי קרבנא דא חמין הוה, דכתיב סלת תהיינה חמין תאפינה, ותו דהשתא ביומא דא אתבטל יצר הרע, ואורייתא דאתקרי חירו אשתכחת?
- ב. אלא, למלכא דהוה ליה בר יהודאי וחלש, יומא חד הוה תאיב למיכל, אמרו ייכול בריה דמלכא (ס"א מיכלא דאסוותא) אסוותא דא, ועד דייכול ליה לא ישתכח מיכלא ומוזנא אחרא בביתא, עבדו חבי, כיון דאכל ההוא אסוותא, אמר מכאן ולהלאה ייכול כל מה דאיהו תאיב, ולא יכיל לנזקא ליה.
- ג. כך כד נפקו ישראל ממצרים, לא הוי ידעי עיקרא ורזא דמהימנותא, אמר קודשא בריך הוא, יטעמון ישראל אסוותא, ועד דייכלון אסוותא דא לא אתחזי להון מיכלא אחרא, כיון דאכלו מצה דאיהי אסוותא, למיעל ולמנדע ברזא דמהימנותא, אמר קודשא בריך הוא, מכאן ולהלאה אתחזי לון חמין, וייכלון ליה, דהא לא יכיל לנזקא לון, וכל שכן דביומא דשבועות אודמן נהמא עלאה, דאיהו אסוותא בכלא.
- ד. ובגין כך כד יתב קודשא בריך הוא אורייתא לישראל, אטעים להו מההוא נהמא עלאה דההוא אתר, ומגו ההוא נהמא הו ידעין ומסתכלין ברזי דאורייתא, למהך בארע מישר,

17. מתוך תרגום זוהר חלק ב דף קפג/ב, תצוה ע"ב

- א. עתה יש לנו להתבונן, בפסח יצאו ישראל מלחם שנקרא חמץ. ככתוב (שמות יג) ולא יראה לך חמץ, וכתוב (שם יב) כי כל אכל מחמץ. מה הטעם? בגלל הפבד של הלחם ההוא הנקרא 'מצה'. ואלא שתמוה, עקשו שזכו ישראל ללחם עליון יותר, לא ראוי היה שיתבטל החמץ ולא יראה כלל? ומדוע קרבן זה (שני הלחם של חג שבועות) היה חמץ? שכתוב בו "סלת תהיינה חמץ תאפינה"? ועוד יותר קשה, שהרי ביום זה מתבטל יצר הרע, כי התורה שנקראת חרות מתגלה?
- ב. אלא, משל למלך שהיה לו בן יחיד, ונחלה. יום אחד היה מתאנה לאכל. אמרו, יאכל בן המלך (מאכל של רפואה) רפואה זו, ועד שיאכל אותה, לא ימצא מאכל ומזון אחר בבית. עשו כן. כיון שאכל הרפואה ההיא, אמר, מכאן והלאה יכול כבר שיאכל כל מה שהוא מתאנה לו, וכי עכשיו זה כבר לא יכול להזיק לו.
- ג. כך כאשר יצאו ישראל ממצרים, לא היו יודעים עקר וסוד של האמונה. אמר הקדוש ברוך הוא: יטעמו ישראל רפואה, ועד שיאכלו רפואה זו, לא יראה להם מאכל אחר. כיון שאכלו מצה, שהיא רפואה לעלות ולדעת בסוד האמונה, אמר הקדוש ברוך הוא: מכאן והלאה ראוי להם חמץ ויאכלו אותו, שהרי עתה אינו יכול להזיק להם. וכל שכן שביום השבועות שנמצא לחם עליון, שהוא רפואה לכל.
- ד. ומסבה זו, כאשר נתן הקדוש ברוך הוא את התורה לישראל, הטעים להם מהלחם העליון ההוא של המקום ההוא, ומתוך הלחם ההוא היו יודעים ומסתכלים בסודות התורה ולקחת בדרך ישר.

18. פרי צדיק לחג הפסח - אות ג

מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים ואין הכוונה על הסיפור בלבד שעל זה אין צריך חכמה שהוא הכל דברים כתובים, רק העיקר כמו שאמרנו להכניס הבהירות בלב כאלו הוא יצא ממצרים ושירגיש זה בנפשו כמו שהרגישו אז השמחה והחירות כשיצאו בליל זה, ועל זה אמרו כל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח ואף שהוא גם בפשוטו וכמו שהביאו אחר כך שהיו מספרין ביציאת מצרים כל אותה הלילה כו' אבל העיקר להכניס בהירות הזה בלבו ועל זה זכר שאפילו מי שקנה החכמה בקנין צריך לענין סיפור יציאת מצרים, ועל זה הביא הזוהר הקדוש (ח"ב מ' ב') ביה שעתא כניש קודשא בריך הוא כל פמליא דיליה ואמר זילו ושמעו ספורא דשבחא דילי דקא משתעי בני כו', ומה נשתנה השבח הזה שמתפאר בו השם יתברך רק עיקר השמחה שמרגיש האדם בסיפור יציאת מצרים כאלו הוא יצא ממצרים.

19. ספר פרי צדיק לחג הפסח - אות ב

[ב] בגמרא (פסחים קטו ע"ב) לחם עוני שעונין עליו דברים הרבה. והיינו שצריך להיות דרך שאלה ותשובה הבן שואל מה נשתנה ואביו משיבו וכמו שאמרו (שם קטז). בנו שאלו כו' אשתו שאלתו ואם לאו הוא שואל לעצמו, וכן במאמר רבן גמליאל מצה שאנו אוכלין על שום מה כו' מרור על שום מה כו' ואין אומרים סתם מצה שאנו אוכלים על שם שלא הספיק כו' רק דרך שאלה ותשובה (וכ"ה גירסת הרא"ש) והיינו שבליה צריך האדם להרגיש בנפשו חדשות, שצריך האדם לראות את עצמו כאלו הוא יצא ממצרים כו', והיינו שאז הרגיש אדם בנפשו הרגש חזק שיצא מן המיצר, וכן צריך כל אדם להרגיש בכל ליל פסח כאלו הוא יצא ממצרים ולא יהיה הדבר אצלו כדבר הרגל לאכול מצה ומרור וכדומה, וכן כל עיקר תקנת טיבול ראשון אמרו שהיא כי היכי דליהוי היכירא לתינוקת (כמו שאמרו שם קיד ע"ב) והיינו שיתעורר האדם מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות שיש שינוי בזה ויצא מהרגל.. וזה צריך האדם להרגיש בכל ליל פסח הרגיש מחודש ושינוי שלילה זו משונה מכל הלילות שבזה מרגיש כאלו הוא יצא ממצרים ואף דאכתי עבדי אחשורוש אנו מכל מקום הללו עבדי ה' ולא עבדי פרעה שמזה כבר יצאנו שלא יהיה שעבוד כזה כמו במצרים שהקיפה הקליפה מכל צד כמו שנאמר גוי מקרב גוי כעובר במעי אמו ומזה כבר יצאנו וצריך אדם להרגיש בכל שנה יציאה מחודשת כאלו הוא יצא ממצרים:

20. ספר פרי צדיק לחג הפסח - אות ג

[ג] ואפילו כולנו חכמים כולנו נבונים כולנו זקנים כולנו יודעים את התורה. אומרים ג' לשונות חכמים נבונים יודעים נגד ג' מדות חכמה בינה דעת כולנו זקנים דזקן זה שקנה חכמה כמו שאמרו (קידושין לב ע"ב) והיינו שקנה החכמה בקנין והוא על ידי בחינת הדעת המחבר מוחא ולבא חכמה ובינה פנימיות מכתר עליון שעל זה מורה זקן וכמו שאמר (בזח"א קכט א) ואברהם זקן דאעול באינון יומין עלאין, מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים ואין הכוונה על הסיפור בלבד שעל זה אין צריך חכמה שהוא הכל דברים כתובים, רק העיקר כמו שאמרנו להכניס הבהירות בלב כאלו הוא יצא ממצרים ושירגיש זה בנפשו כמו שהרגישו אז השמחה והחירות כשיצאו בליל זה, ועל זה אמרו כל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח ואף שהוא גם בפשוטו וכמו שהביאו אחר כך שהיו מספרין ביציאת מצרים כל אותה הלילה כו' אבל העיקר להכניס בהירות הזה בלבו ועל זה זכר שאפילו מי שקנה החכמה בקנין צריך לענין סיפור יציאת מצרים...

כל דצריך יתי וכו'.

נקט תרי לישני, האחד לאותן שהם רעיבים יבאו ויאכלו לחם עוני וזהו כל דכפין יתי וכו'. ואם אינו רעב אך הוא צריך לצאת ידי חובתו בפסח ואין לו כל דצריך ייתי ויפסח פירוש יעשה סדר הלכות פסח. מפני שזכר סדר הלכות פסח אומר שיהיה מרוצה ומקובל אל הקדוש ברוך הוא מה שאפשר לנו לעשות, ואם היה אפשר שנוכל לעשות הפסח נעשה גם כן ועכשיו שלא נוכל לעשות יהיה מרוצה ומקובל אל הקדוש ברוך כאשר עשינו. וזהו על דרך שאמרו חכמים ז"ל (ברכות ו' ע"א) חשב לעשות מצוה ונאנס הקדוש ברוך הוא מחשב לו כאלו עשאה, ולשנה הבאה כאשר נקוה שנהיה בארץ ישראל נעשה פסח כהלכתו, כי מה שאנחנו אין עושין עכשיו מפני שאי אפשר לנו לעשות לכך יהיה נחשב להקדוש ברוך הוא כאלו עשינו. ומפני שיש שתי סבות המעכבות, שאף אם נהיה בארץ ישראל אם יש עלינו שיעבוד מלכיות אי אפשר לנו לבנות בית המקדש ולעשות הפסח, לכן אמר שיש עוד עכוב שני השתא עבדי לשנה הבאה בני חורין, וכאשר יסתלק מעלינו שני המעכבין עכוב שאין אנו בארץ ישראל ועכוב בנין בית הבחירה ואז נעשה הפסח כהלכתו.

ואמר השתא עבדי הוא לשון ארמי לשנה הבאה הוא לשון הקודש שלא אמר שתא דאתית, והטעם כי רצה לומר לשנה הבאה יחדש לנו גאולה כאשר יהיה שנה אחרת, ומפני שבלשון הקודש נקראת שנה מלשון שנוי כלומר שהשנה נשנית פעם שנית, לכך אמר כי לשנה הבאה שנוי השנה יגרום גם כן שנוי זה שנהיה בארץ ישראל. וחלוק יש בין שנה ושתא, כי שנה מלשון שנוי וכל השנה נקראת על שחוזר הזמן, ולפיכך כאשר היה אומר על שנה העומדת אומר השתא עבדי, וכאשר יאמר שיחדש השנה שנוי שיגאל אותנו יאמר לשנה הבאה מלשון שנוי שתחזור השנה פעם שנית ואז יהיה שנוי גם כן של גאולה. ואפשר שכך הלשון השנה הבאה נקרא בלשון שנה מלשון שנוי שיהיה חוזר השנה ושנה העומדת נקרא שתא. ואפשר לפרש השתא מלשון התלמוד השתא אתינא מלשון עכשיו שאין לומר השנה עבדי שאולי נזכה ובשנה הזאת נהיה בני חורין, ולפיכך השתא אין פירושו השנה הזאת. ויש מפרש שלכך אמר בלשון הקודש שלא יבינו הפרסיים שהם רוצים לברוח, ולפיכך אמרו זה בלשון הקודש, ודברי הבאי הם שאם כן היה לו לומר לשנה הבאה בארץ ישראל למה לשנה הבאה בלשון הקודש בארץ ישראל בלשון תרגום, ודברים אלו אין בהם טעם כלל: